

Anna Sundström – Berzelii hushållerska och hjälpreda

Anna Christina Persdotter var dotter till bonden Per Jansson och föddes i Kymlinge i Spånga socken i Stockholms län den 26 februari 1785. I likhet med sin äldre syster Maria (född den 16 mars 1778) antog hon sedermera namnet Sundström.¹ I Stockholm arbetade hon flera år hos kommissarien Callin, som bodde i ”Tyska bagarns hus” beläget vid hörnet av Nybro- och Riddaregatorna (förr nr 27, numera Nybrogatan 9 (huvudfasaden) och Riddaregatan 14 (gaveln), kvarteret Skravelberget), ofta benämnt Sperlings backe. Huset hade sina anor från 1653 och lagfart (fastebrev) utfärdades då för den kände tyske bagaren Mårten Kammecker och vidare i fyra generationer. Det bytte ägare flera gånger under 1790-talet, tills det slutligen inköptes av brukspatronen Wilhelm Hisinger. Han ägde huset under 13 år, innan det såldes till hans syster friherrinnan Christina Sofia Tavast. Andra efterföljande ägare har varit statsministrarna Louis de Geer och Gustaf Samuel Åkerhielm. Bland kända hyresgäster kan anföras Jacob Berzelius och Carl Jonas Ludvig Almqvist. Kommissarie Callin var vice värd i denna av Hisinger ägda fastighet. Huset revs 1907.

Jacob Berzelius flyttade till Tyska bagarns hus 1809 och disponerade några rum belägna en trappa upp i det sammanbyggda huset. Första gången som namnet Anna Sundström dyker upp i Berzelius korrespondens är då han i ett brev från Göteborg av den 28 oktober 1812 till ungdomsvännen Magnus Martin af Pontin ber denne ordna så att ”den beskedliga Anna” kunde elda lite i hans rum vid Sperlings backe så att de kunde vara ”köldslagna och torra” då han återvände från sin resa till England. Anna var då anställd hos kommissarie Callin. Berzelius bodde här fram till dess han blev Vetenskapsakademiens ständige sekreterare 1818 (1819), då han flyttade in i Akademiens lokaler på Stora Nygatan 30.

Sammanträffandet mellan Jacob Berzelius och Carl Palmstedt på Gripsholms Kemiska Fabriker kom att i hög grad påverka Palmstedt framtida levnad och också inte minst vid anställningen av Anna Sundström som hjälp i Berzelius hushåll. Palmstedt hade nyligen flyttat till Stockholm och ägnade sig där åt naturvetenskapliga studier. Han var en flitig gäst på Berzelius laboratorium samtidigt som han fick särskild undervisning av Berzelius adjunkt Nils Gabriel Sefström. Palmstedt beskrev också i diktform händelserna på laboratoriet t.ex. upptäckten av grundämnet litium av Johan August Arfvedson i januari 1818. Då Berzelius reste på sin utländska resa 1818/1819 blev det Palmstedt som skulle sköta Berzelius personliga saker i Stockholm. Palmstedt blev disponent för Gripsholms Kemiska Fabriker vid dess omorganisation i januari 1820 och lade ned hela sin själ i dess verksamhet. Efter branden 1825 flyttades verksamheten (1827) till Kummelnäs, varefter Palmstedt åtog sig uppdraget att utforma och förestå den nyupprättade Chalmerska slöjdskolan i Göteborg. Berzelius och Palmstedt delade hushåll under många år på 1820-talet.

---

¹ Anna omtalas emellanåt under namnet Anna Blank, vilket kan härröras från att hennes syster ingick giftermål med en sprutlagare F. Blank. I detta äktenskap föddes sonen Fredrik, som blev den kände konservatorn vid Riksmuseet.

Under vistelsen i Paris blev Berzelius vald till ständig sekreterare i Vetenskapsakademien och den kommande flyttningen måste ske "under pappa Palmstedts ledning". Det blev framför allt Palmstedt som skulle bli den närmaste, inte minst på grund av hans åtaganden då Berzelius befann sig på sin utländska resa 1818/1819. Det första han får i uppdrag att göra är att säga upp det gamla hyresavtalet och sedan ta itu med Berzelius framtida hushållning. Det kunde då låta i brev (19 oktober 1818) från Paris att "gå til Anna hemma hos mig och klappa henne, så at du slipper in". Berzelius hade beslutat att i avseende på betjäning "taga en piga i stället för en drängslyngel, som kostar mer och gör föga nytta. Anna, som nu tjenar hos Callins, har passat mig up snart i 10 år, hon är den bästa piga jag vet, hon är ordentlig, ärlig, rask och ful, egenskaper som alla böra förenas hos en ungarls piga och jag vet at hon många gånger varit på vägen at flytta från Callins. Gör henne en visit på mina vägnar och fråga om hon vil fortsätta sin omvårdnad om min person och om mina glas, och ifall hon antager anbudet så ge henne i lön och kostpengar hvad hon vil hafva. Derjemte en hederlig städja. Skulle hon göra svårigheter, så sök at öfvertala henne, ty jag behöfver, så ovårdig som jag är, at hafva en person som jag kan lita på, utom det at hon redan är så van vid alla mina apparater och deras namn, at jag nästan tror at hon skulle kunna prompt sättas at distillera saltsyra. – Det förstås at Du om denna sak ej går i förtroende med Callins, ty frun, som nog känner hennes värde, rifver då håret af Dig. Tag derföre det partiet at låta henne följa dig up på mina rum, liksom för at hemta något. Skulle då den gamle Adam falla på dig så at du af pur vänskap för mig ville sätta en liten kupp på min til äfventyrs tilkommande piga, så föga retande hon än är, så gör ej barn på henne, ty då är jag af med henne när hon bäst behöfves" (Berzelius till Palmstedt 4 december 1818).

Palmstedt skriker genast till verket och kunde redan den 21 december 1818 meddela Berzelius om utgången. Problemet med Callin blev löst genom att Callin fått en ny tjänst och flyttade med sin familj från Tyska bagarns hus.

Jag antager nämligen Anna ifrån den 1ste April til piga hos Dig, hon får bo i Laboratorium och får se efter Dina saker, sedan hennes nuvarande herrskap flyttar.

Anna blev anställd mot 10 Rdr Banco i månaden (och 4 Rdr Banco i städsel för ett år), ett för allt. Palmstedt tycker att "det är nog litet, men hon säger sig vilja försöka dermed, kommer hon icke ut dermed, skall jag öka på. – Gratulerar till en ärlig, ordentlig, rask och *ful* piga!" (Palmstedt till Berzelius 11 januari 1819). Anna var nöjd med sina anställningsvillkor. Berzelius låter Anna bebo köket och ett av rummen innanför. Men att låta Anna köpa nya möbler till den nya våningen skulle bli för "pigmässigt" ansåg Berzelius.

Berzelius uppskattande ord om Anna skrivna under hemvägen från Frankrike är påtagliga och uppriktiga: "At Anna skulle vara förträffelig, ordentlig, och redig i hvad hon har för sig, det viste jag nog, hälsa henne emedlertid och tacka'na rätt mycket" (Berzelius till Palmstedt 25 augusti 1819). Anna hjälpte till (tillsammans med Palmstedt) att flytta alla glaskärl, smärre saker m.m. till Vetenskapsakademiens hus vid Stora Nygatan.

Berzelius var ofta oroad över hennes hälsa, exempelvis då han på resande fot uppmanade Palmstedt att "befall den ovårdiga Anna at sköta sin hälsa, och om det

skulle behövas så säg et ord åt Ekström [överläkare Johan Israel Ekström, studiekamrat med Berzelius i Uppsala]. Hon är fallen för Bröstsjukdomar och jag skulle icke vilja at hon blefve Lungsigtig i min tjenst” (Berzelius till Palmstedt 27 augusti 1820).

Friedrich Wöhler, som besökte Berzelius 1823-24, beskrev verksamheten i Berzelius laboratorium, där det framgår vad Anna hade för typ av uppgifter t.ex. ”där fanns en diskinrättning, bestående av en vattenbehållare av stengods med kran och en därunder stående kruka, där kokerskan, den stränga Anna, dagligen diskade kärlen” (Söderbaum, Levnadsteckning, II: 310). Då hon en gång vid rengöringen av ett kärl anmärkte att det luktade starkt av syrsatt saltsyra, så sa Berzelius ”Hör Anna, nu får du icke längre säga syrsatt saltsyra, du skall säga klor, det är bättre.” (Söderbaum, Levnadsteckning, II:311).

Anna kom i kontakt med alla de elever Berzelius hade på sitt laboratorium, men också övriga av hans vetenskapliga och personliga vänner kom att stå henne nära. Åsikterna om elevernas personligheter var blandade och Anna framförde sina synpunkter, som förmedlades av Berzelius till Friedrich Wöhler, den man som stiftat uttrycket ”die gestreng Anna” (Wöhler till Berzelius 19 november 1824): ”Anna hälsar oändligt och förklarar, at Moses [C.G. Mosander] är et svin och at bland alla Herrar, som varit i laboratorium, var ingen så ordentlig som dr. Wöhler och ingen så älskvärd som Heinrich Rose”.

Anna fick också ombesörja förplägningen när Berzelius hade sammankomster med Vetenskapsakademien och inte minst under de berömda måndagskvällarna. Anna påstod, enligt Berzelius, ”att det var mycket mindre bråk med att dagligen tvätta glaset åt 6 till 7 oordentliga laboranter än att en gång i veckan laga mat åt 20 stycken herrar” (Berzelius till Wöhler 13 december 1831). Wöhler svarade direkt på denna kommentar med att ”det är ett bra bevis för Annas vetenskapliga intresse att hon tycker det är trevligare att tvätta den kemiska glasutrustningen istället för tallrikar och glas och att hon hellre skulle tillverka svavelväte än laga middag” (Wöhler till Berzelius 28 december 1831).

Annas omsorger blev allmänt bekanta, inte minst genom Berzelius elever, men också från Berzelius släkt. Ett exempel är då Berzelius kusin Daniel Kinmanson med son besökte Stockholm våren 1833. I tackbrevet till Berzelius framfördes: ”Hälsa din gamla trogna Anna och tacka henne ej blott för det omak vi henne gjorde i stort, utan även för den överflödiga omtanka hon hade om vår proviantering under hemtågandet. Så gammal jag är, minns jag mig aldrig förr hava skickat hälsningar till en piga, åtminstone genom husbonden själv, men ock har ingen förtjänat det förr.” (Kinmanson till Berzelius 21 april 1833, Söderbaum, Levnadsteckning, III:113)

Den idoge och rastlöse Palmstedt gjorde ett längre besök hos Berzelius i Stockholm under sommaren 1834 och Palmstedt tycks sin vana trogen med tröttsamt prat om skolan och elevernas stora framsteg förlorat sina lyssnare. Berzelius framför sina känslor kring detta besök till den tyske kemisten Magnus den 14 augusti 1834 och innesluter också Annas synpunkter: ”Anna inneslöt honom i sina aftonböner, nämligen på det sätt att hon bad Gud beveka hans hjärta att snart vända om till Göteborg igen” (Söderbaum, Levnadsteckning, III:162). Detta visar också vilken förtrolighet Berzelius hade till sin faktotum Anna. Brevet mellan Berzelius och

Palmstedt blev många och Palmstedt avslutade många av dessa med hälsningar till pigan Anna.

Anna höll kontroll över post, nycklar, klädesplagg, ordnade sotning m.m. och var således en trogen hjälprea i Berzelius vardag, men även hennes roll på laboratoriet har uppskattats. Hon lärde sig namnen på de vanligaste kemikalierna och utrustning. Hennes uppgift blev genom åren hushållerskans, hjälpredans och laboratorie-vaktmästarens.

Anna Christina Sundström (1785-1871). "Berzelii Hushållerska, Carl XI:s fiskarstuga Saltmätaregatan 1872". Akvarell av M. E. Winge (1825-1896).
Gåva av Svante Arrhenius till Berzeliusmuseet (KVA)

Direkt efter Berzelius' förlovning med Elisabeth "Betty" Poppius (1811-1884) sommaren 1835 rapporterade han den 3 juli 1835 till Palmstedt att "Gamla Anna var ej serdeles trakterad af denna händelse, men gaf sig nu tilfreds, sedan hon erbjudit sig att såsom kokerska förestå köket, hvilket af Betty och hennes Mor är antaget". Palmstedts svar är talande för Annas karaktär och insatser, då hon "funnit sig wid quarblifwande i huset äfwen under förändrade omständigheter, ökar hennes

wärde som bild af den rena tilgifwenheten, hos henne framträdande ibland i något starka drag; men ändå lika sällsynt som owärderligt” (Palmstedt till Berzelius 17 juli 1835). Mycket skulle dock ske under de kommande månaderna.

Berzelius var under sommaren 1835 på en resa till Paris för att förbättra sin hälsa och var ovetande om vad den blivande hustrun och hennes mor – Gustava Poppius – hade för tankar om Annas framtida roll hos dem. Det tycks som om det var svärmodern som argumenterade att Anna helt skulle lämna, men Anna tycks inte heller haft önskan att fortsätta under de nya premisserna. När Berzelius fick besked om dylika tankar genom ett brev från Anna av den 24 juli 1835.

Jag får tacka Hr Professorn för hälsningar, äfwen får jag önska att Professorens hälsa måtte fortfara att blifwa allt bättre. Jag får nu låta Herr Professorn weta huru det står till med mig, så framt Herr Professorn icke upptar det illa. Jag är i en ledsam ställning och har en ängslan, hvilken jag icke kan beskrifwa för någon. Min Syster och Blank söker att trösta mig så mycket de kunna. Jag har nu druckit brunn i tre veckor. Hr Lifmedicus Retzgius har warit af den godheten och forskrifwit Gytta från Loka källa för mig, han will äfwen att jag skall bada och jag tycker det förefalla sig för dyrt att påkosta mig för närwarande. Jag är nu något bättre i mitt lår än förut. Jag war i dag hos Lifmedicus Retzgius och feck droppar för min ängslan. Förleden Tisdag var Stats-Rådinnan och Fröken hos mig (Stats-Rådinnan har warit en gång förut hos mig). De har tillsagt mig att jag skall torcka ärter och insylta bär samt göra bärtsasfter, det sistnämde har jag icke gjort ännu; men jag skall bjuda till. Sedan Stats-Rådinnan och Fröken warit hos mig, öfwerfölls jag af en ängslan så att jag ej wiste hvad jag gjorde, lyckligtwis kom Professor Pasch och skingrade mitt houmeur, jag får ånyo be Herr Professorn wara god att icke upptaga illa hwad jag skrifwit.

Brevet avslutas med ”War god och glöm ej bort mig” och undertecknat ”A. C. Sundström”! Detta brev gjorde Berzelius både ledsen och oroad. Sådana händelser och åtgärder gick direkt emot hans omtanke av sina närmaste. Hans godhet är omvittnad, trots hans ofta dåliga ekonomi, försökte han ge ekonomiskt stöd till släkt och vänner så gott han kunde t.ex. gav han stöd under 1820-talet till Anna Catharina Berzelius och till flera släktingar i Östergötland. Berzelius hade under tiden meddelat sin elev Eilhard Mitscherlich, att hans kommande förändringar i livet i synnerhet ”gått gamla Anna til hjertat, men hon har slutligen tagit sitt förnuft til fånga och begärt quarstanna såsom kokerska, hvilket också kommer at ske på försök” (Berzelius till Mitscherlich 29 juli 1835). Sådana var Berzelius intentioner när han lämnade Sverige för sin resa till Paris.

Berzelius svarade på Annas brev den 7 augusti 1835 från Paris, efter att ha fått vidare information från Betty, och uppmanade henne att stanna kvar.

Det gör mig ganska ondt, at Du ännu är plågad af denna ängslan, men jag gör mig det hopp, at Du, genom tiden och förnuftig eftertanka, småningom skall blifwa bättre. Den är likväl ganska säkert nu, til en god del, framkallad af det kritiska hälsotillstånd, hvori Du sedan någon tid befunnit dig och torde väl ej alldeles uphöra, förrän detta hunnit sätta sig. Emedlertid ber jag Dig av hjertat, at Du bjuder till at vara förnuftig. Jag vill ogera mista Dig, jag vet ganska väl, att jag ej mer kan få en så trogen och upmerksam och pålitlig

tjenare som Du, och är öfvertygad om at den tjenstebefattning, som ämnas Dig i mitt blifvande hus, icke öfverstiger Dina krafter. Fröken Betty har skrivvit mig til at hon varit hos Dig och at hon intet tvifvel hyser, at icke Du skall convenera henne fullkomligt. Hon har, säger hon, bjudit Dig ut til Kjefvinge, hvilket Du dock icke velat emottaga. Detta har jag för fröken Betty förklarat så, at gamla Anna har tilräckligt förstånd at inse at hon icke kan göra visit hos sin blifvande Matmor och så länge hon varit i min tjenst har hon föga sökt bekantskap eller umgänge med annat tjenstefolk.

Följ de råd Retzius ger Dig och sköt förståndigt din hälsa, så at Du blir snart återställd.

Berzelius undertecknar brevet artigt och korrekt med sitt vanliga "Jac. Berzelius"! I den uppkomna situationen blev Berzelius tvungen att avgöra frågan och han beslutade sig till sist för att avskeda Anna. Det direkta samtalet om avsked lät han emellertid sin husläkare Magnus Retzius sköta om genom ett icke funnet brev av den 12 augusti 1835. Svarsbrevet av den 25 augusti 1835 till Berzelius avslöjar hur allt gick till. Det hela började med ett besök av Retzius hos familjen Poppius på deras sommarresidens Kevinge:

Wid lilla runda stenbordet hölls Conseljen, eller rättare sagdt beredningen; hwaraf resultatet blef, att Anna skulle underrättas, "att sedan Statsrådinnan [svärmodern Gustava Poppius] efter nogare öfwerläggning med sig sjelf ansett nödigt och av Min Herre Farbror [Berzelius] begärt, att den Person, som i egenskap af hushållerska skall tillhandagå hennes Dotter i sitt nya matmoderliga kall, bör vara en person af Fröken närmare känd och kännande sjelf sin nya matmoder, så har Professorn icke kunnat annat än willfara sin Fru Swärmoders önskan, ehuru ledsamt det än förefaller Professorn att därigenom rubba den med Jumfru Anna stipulerade öfwerenskommelsen." Så beslutadt förelästes utslaget Fästmän, Systrarna och Moster, af Fru Statsrådinnan. Jag kan ej beskrifwa för Farbror den glädje derigenom åstadkoms, likasom jag har svårt att sjelf förklara mig den paniska förskräckelse hela Familjen hade för Jumfru Anna, som Fröken Betty trodde förr eller senare skulle göra henne något ondt, efter som orden föllo, såvida hov fick quarstanna i huset, och hwilken föreställning det icke lyckades mig att kunna borttaga. Hela felet war att man icke haft courage att säga ut denna farhåga långt förr än nu. Emedlertid wågade Statsrådinnan eller Fröken icke att tala med henne, utan togo mitt löfte att ju förr desto hellre prevenera henne om saken, på ett oåterkalleligt sätt. – Gjerna wille jag göra dem till willjes men wågade icke eller öfwerskrida gränserna af Farbrors instruction. Hwad jag gjort må vara för mycket eller för litet. – Det skulle göra mig ledsen om Farbror der med icke skulle för ögonblicket vara nöjd, men alt hwad jag kan till min ursägt säga, är att omständigheterna påkallat utsträckningen af mitt handlingssätt och att Farbror ej skulle ogilla en linier bredd, efter sin hemkomst.

Retzius fortsätter sin berättelse till Berzelius efter att han hade meddelat Anna det fattade beslutet:

Hon [Anna] sade sig länge hafwa väntat, att en sådan declaration skulle göras, ogillade ej densamma, men wisade dock mindre förstånd, än jag

wäntat, och war nära nog något oförskämd. Dock hoppas jag wäl att efter några dagar få se henne sansad. Hwad partie hon tar, wet jag ej i detta ögonblick, ty ömsom sade hon: ”Det är wäl icke meningen, att jag skall flytta bort förrän Professorn kommer hem, ömsom att hon genast wille gå hem och skilja sina saker från Professorns och flytta bort, hwartill jag sade henne hafwa så mycket mindre skäl, som Farbror uttryckeligen yttrat, att hon ej får skiljas ur huset annorlunda än med uttryck av huldhet, hwarav hon alltid gjort sig förtjänt.

Magnus Retzius erbjöd henne att tills vidare bo i ett av hans rum i det s.k. Barnsängshuset till dess att man hunnit skaffa henne en ny plats. Med detta besked skriver Anna i slutet av augusti 1835 till Berzelius:

Jag får be om förlåtelse för att jag tager den friheten att skrifwa några rader till Herr Professorn. Jag får tacka Herr Professorn för det bref jag erhöilt [av den 7 augusti 1835] och för den underrättelsen jag i dag fått från Herr Professorn af Herr Lifmedicus Retzius, att jag skall flytta, som är likwäl ganska hårdt för en gammal tjenare [16 år]. Jag gladde mig likwäl åt annat, ty Fröken lofte mig för 14 dagar sedan, att få bli qvar samt yttrade de ord: Vi skola nog komma öfverens, äfwen har jag hyst densamma förhoppningen af Herr Professorns bref, samt då Herr Professorn reste, att få åtminstone vara qvar till den 24 April. Emellertid har denna sistnämnda underrättelse ganska hårdt inwerkadt på mig och ännu hårdare för hwar dag jag lefwer. Herr Livmedicus Retzius har tilljudit mig att få fritt bebo ett rum i hans hus; detta är wäl gott, men det är äfwen swårt att lefwa på nåder. Med djupaste wörndnad får jag framhärda Wälborne Herr Professorns olyckliga tjenarinna Anna C. Sundström.

I samma försändelse bifogar systersonen Fredrik Blank, att han, efter förfrågan från Anna, på grund av skral ekonomi omöjligen kunde ta hand om sin mosters framtid. Berzelius kände sig föranlåten att med sin vanliga oppriktighet besvara Annas brev och i det längsta stödja och ge henne hopp inför framtiden.

Så wäl Lifm. Retzius som Statsrådinnan hafva underrättat mig om Din upsägning, hwartil Statsrådinnan förut i bref begärt och fått mitt medgifvande. Jag är ganska ledsen åt at man icke ansett Dig kunna behållas i tjensten, men har icke annat kunnat än medgifwa de skäl deremot, som Du sjelf så riktigt insåg, då jag för Dig anförde underrättelsen om mit blifvande giftermål, och hvilka både Livmedicus och Statsrådinnan icke lära hafva underlåtit at för Dig uprepa. – Det är klart at Du til en början har Din lön och kost til den 24 April. Under tiden får man wäl tilfälle at närmare finna utvägar för at skaffa Dig et passande sätt at vinna Ditt bröd, äfvensom Du wäl kan lita på att jag icke någonsin skal lemna Dig så utan upmerksamkeit, at Du skulle komma at på något sätt blifwa nödlidande.

Med dessa utsigter, bästa Anna, får Du wäl lof at gifwa til freds.

Min hälsa har dessa sednare dagarna varit betydligt sämre än förut.

Lyd mitt råd, gif Dig til freds och se ej kommande dagar alt för mycket i svart. Jag hoppas at de blifwa mycket lättare än du förmodat.

Hälsa Blank och säg at jag inser rigtigheten af hvad han skrifvit.

Även detta brev var undertecknat med enbart "Jac. Berzelius". Anna ansågs vara "af naturen begåfvad med ett klart hufvud, mycket förstånd, snabb uppfattningsförmåga och ett lifligt sinne. Hennes allt ordnande och vårdande hand sträckte sig äfven till laboratorium, där hon uppträdde nära nog som preparatör, ehuru renhållningen af alla glas, flaskor, trattar, porsliner m.m. där var hennes egentliga befattning. Under de glada laborationerna, då intet undföll Annas spända uppmärksamhet, inträffade ej sällan, att t.ex. något för ögonblicket behöfligt redskap saknades på sitt angifvna, rätta ställe, eller att i hast rekvirerades syror, salter, alkohol, filterpapper o.d. Då ropades på "Anna! Fråga Anna – hon vet, hon har reda på allt, bättre än vi". Detta citat är gjort som ett senare tillägg (manuskript C) till Berzelius självbiografi och skrivet av Berzelius hustru Betty. Det är ytterligare ett klarläggande av Annas verksamhet. Berzelius var krävande i sitt umgänge med sina elever, men samtidigt mycket generös att ge dem anseende och stöd i form av publikationer. Trots sin konservativa politiska läggning uppskattade han vetenskaplig verksamhet oberoende av kön. Ett exempel härpå är hans gode vän Alexander Marcet's hustru Janes utgivning av den berömda läroboken i kemi (*Conversations on Chemistry* (1805)). Det är min övertygelse att Berzelius skulle låtit Anna vara författare till en publikation om hon aktivt bidragit till dess innehåll. Inte heller förekommer hon i sådana sammanhang i Berzelius korrespondens. Om hon utfört några kemiska försök borde dessutom anteckningar föreligga i likhet med alla Berzelius laboratorie-anteckningar. Hennes direkta insats inom kemin måste därför anses liten, även att hon med dåtidens mått mätt var en av få kvinnor som hade några basala kunskaper inom området.

Att Berzelius i görligaste mån försökte ekonomiskt stödja Anna efter att hon lämnat sin tjänst hos honom är mycket troligt och, efter Berzelius bortgång, fick hon förmodligen smärre bidrag för sitt uppehälle av Berzelius elever. Hon anses annars ha livnärt sig på att "mala gryn". Hon bodde de sista åren av sitt liv – död den 27 juni 1871, över 86 år gammal – i huset nr 25 Saltmätaregatan, Adolf Fredriks församling i Stockholm.

Då meddelandet om Annas död nådde Friedrich Wöhler lyder ett utdrag ur ett brev från honom daterat Göttingen den 19 december 1871 till bergsmannen A. E. Nordenskiöld:

Har verkligen den gamla Anna levt tills nu? Hon måste ha blivit åtminstone 80 år gammal. Då jag hade nöjet att få vara hennes laborationskamrat (sandbadet stod nämligen i köket), alltså för nästan 50 år sedan, måste hon då ha varit runt 40 år gammal. Hon förde ett strängt regemente över Berzelius...

Referenser

Hjelt, Edward, *Aus Jac. Berzelius' und Gustav Magnus' Briefwechsel in den Jahren 1828-1847*, Braunschweig, 1900.

Söderbaum, H. G., *Jac. Berzelius Levnadsteckning*, Uppsala, del I-III, 1929-31.

Söderbaum, H. G., Jac. Berzelius Själfbiografiska anteckningar, Stockholm, 1901.

Trofast, Jan, Brevväxlingen mellan Jac. Berzelius och Carl Palmstedt, del I-III, 1979-1983.

Wallach, Otto, Briefwechsel zwischen J. berzelius und F. Wöhler, Leipzig, I-II, 1901.

Övriga citerade brev mellan Jac. Berzelius och Anna Sundström, Magnus Retzius, G. Magnus och Eilhard Mitscherlich samt utdraget ur brevet (1871) mellan F. Wöhler och A. E. Nordenskiöld förvaras på Centrum för vetenskapshistoria, Kungl. Vetenskapsakademien, Stockholm.

Jan Trofast